

РАДА Р. СТИЈОВИЋ*

Институт за српски језик САНУ
Београд

НОВИ ЗАВЈЕТ – ВЕСНИК НОВОГ ДОБА И НИТ КОНТИНУИТЕТА СА КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКИМ НАСЛЕЂЕМ**

Преводом *Новой завјети* Вук Караџић је дао образац новог српског књижевног језика, са разрађеном граматичком структуром и сложеном и разноврсном речничком грађом и показао како се и тако сложена материја може превести на народни језик. За потребе превода Вук је из црквенословенског језика преузео велики број лексема доводећи их у склад са законима гласовног и морфолошког развика српског језика. У раду се указује на богатство лексике која не припада народном вокабулару, на њену употребну вредност, као и на њено постојање у савременом српском књижевном језику у истом или измењеном значењу.

Кључне речи: Вук Караџић, *Нови завјет*, народни језик, црквенословенски језик, књижевнојезичко наслеђе

Вуков превод *Новой завјети*, објављен 1847. године, а написан знатно раније, несумњиво спада у велика остварења наше преводне књижевности. Осим историјског значаја, он има изузетне естетске вредности. Одликује се узвишеним библијским стилем, молитвено-песничким ритмом, пати-

* rada.stijovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (178009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад се у великој мери ослања на радове Р. Стијовић, *Српско-словенска лексика у Вуковом преводу Новог завјета* (Стијовић Р. 2012) и Р. Стијовић, *О лексички Синоповог превода Новог завјета у односу на лексичку Вуковог превода* (Стијовић Р. 2014).

ном, архаичношћу потребном да се искаже новозаветни садржај. На вредност овог дела указује и чињеница да је Синод Српске православне цркве, преведећи *Нови завети* пре неколико деценија (Буловић 1985), настојао да остане што је могуће више лексички и стилски веран Вуковом преводу, да задржи основни колорит библијског стила Вуковог превода. И заиста, остао је у Синодовом преводу снажан печат Вуковог језичког талента.¹

Ово дело, уз песме Бранка Радичевића, Даничићев *Рај за српски језик и правопис* и Његошев *Горски вијенац*², означило је победу Вукових начела о књижевном језику.

Познато је да је за основицу књижевног језика Вук прво узео свој матерњи, тршићки говор, коме је касније, ослобађајући га од низа специфичности које су повећавале разлику према другим дијалектима, дао наддијалекатски карактер. Напустио је своје првобитно схватање о језику „орача и пастира” као узору и заменио га учењем о „опћеној правилности”. То се у пракси махом сводило на давање предности архаичнијим облицима, који су најчешће српски књижевни језик чинили блискијим са осталим словенским књижевним језицима.

Употреба књижевног језика у коме нема гласовних и морфолошких црта страних народним говорима, осим у апстрактној и терминолошкој лексици, била се усталила и пре Вука. Али је Вукова заслуга у томе што је и тај лексички слој довео у склад са законима гласовног и морфолошког развитка српског језика.

¹ Понегде се Вуков превод чак осећа донекле успелијим од Синодовог. Тако, нпр., Вуков придев *временити*: Жена је моја *временита* (Лк 1:18) има поетску ноту због које је ова реч могла да остане у наведеном примеру. У Синодовом преводу је замењена синтагмом *у њодинама*. Могао је да остане и Вуков превод стиха: ти која *не шршиши муке њорођаја* (или, боље, с придевом → *муке њорођајне*) (Гал 4:27), уместо кога у Синодовом преводу долази: ти која *немаш муке њорођаја*. Више о односу Синодовог и Вуковог превода *Нови завети* у: Стијовић Р. 2014: 69–81.

До извесних измена дошло је да би се поправиле поједине непрецизности и грешке у значењу, којих је, разумљиво, било, јер је Вуку недостајало богословско образовање. Понегде је Вукове грубе и непримерене речи требало заменити прихватљивијим (нпр., *журва* са *блудница* и сл.) (Стијовић Р. 2014: 74). Осим тога, било је потребно језичко осавремењивање, јер је за век и по дошло до промена у језику, нарочито у синтакси и лексици, које су удаљиле данашњи књижевни језик од Вуковог (Ивић 1957).

² *Горски вијенац*, чији су делови испевани народним језиком, показао је како народни језик може бити моћан инструмент књижевности и зато је деловао у истом смеру као и Радичевићеве песме и Даничићев *Рај за српски језик и правопис* иако Његош није био вуковац.

Познато је и да је Вук својом реформом књижевног језика испрва радикално раскинуо са средњовековном традицијом, па и са типовима који су били његова модернизована варијанта (славеносрпски и доситејевски), и да радикалан рез који је направио није одговарао потребама интелектуалног стваралаштва. За исказивање суптилнијег интелектуалног садржаја недостајала је одговарајућа лексика. Преводећи *Нови завјет*, чиме је желео да покаже како се и сложена материја може исказати на народном језику, Вук се суочио са тим проблемом па је зато посегао за старијим књижевнојезичким наслеђем.³

У предговору *Новом завјету* он пише да је задржао „49 ријечи Славенскијех које се у нашему народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати”,⁴ да „има 47 ријечи које су од Славенскијех посрбљене”⁵, као и да има 84 речи које није чуо у народу, него их је сам начинио.⁶

³ Учинио је то Вук већ у *Предговору првом издању Рјечника*, који је заправо документ-манифест Вукових схватања. У њему се налази неколико стотина речи којих нема у *Рјечнику*. *Рјечник* је чврсто поштовао принцип да се не уносе речи које нису народне, али, са речима из *Рјечника* не би се могла написати расправа нити манифест, а *Предговор* је управо то. Свој измењен став Вук је и експлицитно исказивао: „Ја не велим да ми у писању књига можемо сасвијем бити без славенскијех и без новијех ријечи, него бих рад да се ријечи таке не узимају и не измишљавају без невоље” (Караџић 1845).

⁴ Вук је навео речи: *ѳонишељ, наказашељ, ревинишељ, свришишељ, сјасишишељ, ѿјешишишељ, уѿјешишишељ, дјевственик, законик, засѿуишник, клешвојресѿуишник, мужеложник, ѿсѿшељник, ѿресѿуишник, ѿројовједник, сребрник, четверовласник, хуљник, хуљни, ѿророчица, лице мјер, ѿрељуба, жрѿва, добродјешељ, јединост, ревност, довољство, искуство, јединство, ѿвродство, ближњи, мноѿцјен, ѿрјеховни, духовни, јединомислени, јединородни, маловјерни, неѿрестани, рукошворени, нерукошворени, живошни, смршоносни, кѿшѿов, величашѿи, изобиловашѿи, жрѿвовашѿи, облагодашѿиши, осјенишѿи, ревноашѿи.*

⁵ То су следеће речи: *боѿбораци, боѿморзаци, боѿморски, среброљубаци, стѿријелаци, двојезичан, јединодушан, нелицемјеран, крајеуљалан, неблаѿодаран, ѿријашан, сѿјешан, сведржѿишељ, сунашељедник, неуздржѿник, ѿубазница, нељубазница, лице мјерје, не вјерје, сѿјевјерје, изобиље, обиље, брашѿољубље, човјекољубље, среброљубље, искушење, неѿошѿеђење, обрезање, необрезање, ошкривење, ошѿуишење, ѿомыловање, ѿоучење, ѿрошѿивење, сазидање, уздржање, неуздржање, не вјершѿво, ѿророшѿво, ѿшачаншѿво, савриеншѿво, каѿиони, будући (а, е), скрушен, новокришѿени, новорођени, ѿрицјешѿиши.*

⁶ То су следеће речи: *викач, вребач, ѿудач, измишљач, карач, кушач, мјењач, ѿреѿшѿрач, руљач, сѿјач, слушач, шѿрубач, шайшѿач, избраник, осветѿник, четвѿрѿник, ѿресѿуишница, виноѿрадар, вѿшѿар, вѿшѿарица, ѿлиѿмарски, ѿрељубочинац, ѿрељубочиница, ѿрељубочиншѿво, ѿрељубѿшѿвони, зборници, зборнички, ѿудокрадица, ѿосинашѿво, незнабошѿво, дјевојашѿво, ошѿаѿ, расѿусна (књѿи), заједничан, смјерносѿ, дрвеносѿ, свешѿосѿ, ѿсѿшѿољубивосѿ, мѿшѿвосѿ, избављење, извршење, обновљење, окамењење, ѿправ-*

Један од Вукових критичара Јован Стејић у својој познатој критици Вуковог превода *Новой завјести* на српски језик (Стејић 1896: 582) доноси 99 „славенских речи” које је Вук употребио а није навео у *Предговору*, а које је Стејић нашао у *Јеванђељу по Матеју*, у *Посланици апостола Павла Римљанима* и у самом *Предговору*.⁷ Стејић је анализирао 126 страна од укупно 622, колико има издање које је гледао, тако да је с правом претпоставио да у целом *Новом завјесту* таквих речи мора бити више. Каснија истраживања потврдила су његове претпоставке да је Вук знатно више користио црквенословенско језичко наслеђе и показала да је то готово увек била српскословенска варијанта. Определијујући се за њу Вук се придружио оним писцима који су и у време изразите употребе славеносрпског језика (у коме је доминирала рускословенска и руска лексика) употребљавали српскословенску лексику и тако допринели да она буде сачувана до данашњих дана (Стијовић Р. 2008 и 2012).

Без претензија на исцрпност, наводимо примере које нису навели Вук у предговору *Новом завјесту* и Стејић у својим *Језикословним примедбама*, који ће показати богатство лексике употребљене у *Новом завјесту* која не припада народном вокабулару, а која је у великој мери актуелна и данас.

1. Лексика:

дање, оцуићење, осуђење, очишћење, познање, покајање, помазање, помирење, понижење, посвећење, посицење, послушање, неслухање, потврђење, постојење, припошвољење, признање, примирење, утврђење, трабљив, неистинљив, неистражљив, неосјељив, непоколебљив, немирљив, неразумљив, неродљив, оцадљив, поучљив, празноговорљив, преварљив, распадаљив, распадљивост, нераспадаљив, нераспадљивост, пропадаљивост, непропадаљив, свадљив.

- 7 Списак Стејићевих допуна је следећи: премудрост, држава, ушвар(а), свјетлост, завјес, промјена, зајадни на'д, прилој, владичанство, савјест, савјетник, начелник, ушјеха, провиђење, свештенство, књижевност, читашељ, понизност, пошбао, апостолство, вјерност, једнакост, корисит, рјечитост, створење, швар, крошост, бојомољство, бојаштво, љубазни, неисканзан, достојан, усмишен, нељубаван, безводни, смјеран, крошак, знашан, блажен, божанствен, њев, судни, ошште, сасеније, унушрашки, пророковашти, преласшати, распротранишати, разињевити се, ушјешити се, наслиједити, саблажњаваши, љубити, уштовити, шворити, недосташи, ошврдолавити, значити, доказивати, раздражити, супрошати се, поб(и)једити, промишљавати, просв(и)јетити, начин мишљења, будући да су, злибудући, бивши убијен, умрвиши, одведавши, казано сшарима, пророчки, праведнички, ученички, свештенички, блаослов, благодаш, доброљубив, недосташак, поучење, звање, уништен, наговорљиве ријечи, срдачни савјет, похвала, лукаштво, ушопребаваши, обмчје, присшожни, уништити (Стејић 1896: 582–583).

- а) са српскословенским предлогом/префиксом: *ва(-)* и префиксом *вас-*: *ва вијек* (Чив 7, 24; Јв 6, 51; Мт 6, 13), *ва истиину* (Мт 26, 73, Мт 14, 33), *васиони* (ДА 11, 28; ДА 17, 6; ОЈ 16, 14), *васкрснути* (Јв 6, 40; Еф 2, 6; 2. Кор 5, 15), *васкрсеније* (ОЈ 20, 5; ОЈ 20, 6; Мт 22, 28; Јв 11, 24).
- б) са српскословенским префиксом *са-*: *сабираџи* (Лк 11, 23; Јв 4, 36; Рим 2, 5), *саблазан* (Мт 16, 23; Рим 11, 9; 1. Кор 1, 23), *саблазниџи се* (Мт 24, 10; Мт 26, 31, Мт 26, 33), *сабор* (Мт 26, 59; ДА 5, 21), *сабраџи* (Јв 11, 47; Мт 2, 4), *сабраџи се* (ОЈ 16, 16; Мт 2, 4), *савјесџи* (Јв 8, 9; Чив 9, 9; Чив 13, 18), *савјесџи* (ДА 2, 23; Чив 6, 17; Лк 23, 51), *савјесџиџи* (Мк 15, 43; Рим 11, 35 ДА 25, 12), *савршен* (ПЈ 2, 5; Мт 5, 48), *савршенсџиво* (Кол 3, 14; 2. Кор 13, 9), *савршиџи* (ПЈ 4, 17), *савршиџи се* (Чив 5, 9; ОЈ 15, 1), *саџријесџиџи* (Мт 18, 15; Рим 2, 12; ПЈ 1, 10), *саздаџи* (Еф 3, 9; Еф 4, 24; ОЈ 4, 11), *сазидаџе* (Еф 4, 12), *сазидаџи* (Мт 16, 18; ДА 7, 49), *сакриџи* (Мт 5, 14; Кол 2, 3), *сакриџи се* (ОЈ 6, 15; Јв 8, 59), *сасџавиџи* (Мт 19, 6; Еф 1, 10), *сасџавиџи се* (Еф 1, 10), *сасџанаџ* (2. Сол 2, 1), *сасџаџи се* (Мт 1, 18; 1. Кор 7, 5), *сачуваџи* (Мт 16, 22; Мт 19, 20).
- в) са српскословенским рефлексом *а* од полугласа у корену речи: *часџи* (Чив 2, 7; 1. Кор 12, 23), *нечасџиви* (1. Јов 2, 13; 1. Јов 5, 18), *љу-базни „љубљени”* (1. Сол 1, 4; 1. Сол 4, 11; 2. Петр 3, 17).
- г) са српскословенским рефлексом *а* у суфиксима *-ан*, *-аџ*, *-асџиво*, *-ансџиво*: *безуман* (2. Кор 11, 16), *љубазни „љубљени”* (1. Сол 1, 4; 1. Сол 4, 11; 2. Петр 3, 17), *смјеран* (Мт 11, 11), *џвораџ* (Чив 11, 10), *чу-доџвораџ* (1. Кор 12, 29), *боџасџиво* (Рим 9, 23), *свједочансџиво* (1. Јов 5, 9), *џророчансџиво* (Мт 13, 14), *владџичансџиво* (ДА 1, 20).
- д) са српскословенском сугласничком групом *џиџ*: *оџиџи* (ДА 5, 18), *свешџениџ* (Јв 1, 19; Чив 5, 6), *свешџенсџиво* (Чив 7, 5; Чив 7, 11), *свешџениџџи* (Чив 4, 15; Јв 18, 3).
- ђ) са самогласничким *р* (што је одлика и српских народних говора): *боџомрски* (1. Петр. 4, 3), *васкрсеније* (ОЈ 20, 5), *савршен* (ПЈ 2, 5), *савршенсџиво* (2. Кор 13, 9), *смрџи* (Јв 4, 47), *смрџиносни* (Јак 3, 8), *срдачан* (1. Кор 4, 5), *џриџење* (Кол 3, 12), *бесмрџиносџи* (Рим 15, 53)⁸.
- е) са самогласником *е* на месту назала предњега реда, што је у духу српскословенског језика: *свешџи* (Еф 1, 4), *свешџосџи* (Лк 1, 75), *свешџи-*

⁸ Према С. Стијовићу ова лексема је преузета из руског језика, па србизирана претварањем руског *ер* у српско вокално *р* (Стијовић С. 1992: 69–70).

ѿи (1. Петр 3, 15), и *свѣѿиња* (Чив 12, 14), *свѣѿѿеник* (Чив 7, 17), *свѣѿѿенички* (Чив 4, 15), *свѣѿѿенсѿво* (Чив, 7, 5).

2. Немали број лексема нема редакцијских фонетских обележја, односно у истом лику припада и српскословенској и рускословенској редакцији: *безакон* (2. Петр 2, 8; 2. Петр 3, 7), *блаѿословен* (Мт 21, 9; Мт 25, 34), *блаѿословиѿи* (Мт 14, 19; Лк 2, 34), *блажен* (ДА 20, 35; Лк 1, 48), *блаженсѿво* (Рим 4, 9), *боѿобојазан* (ДА 10, 2; ДА 10, 22), *Госѿод* (ПП 4, 9), *Госѿодњи* (Лк 13, 35; Јак 5, 14; Лк 1, 38; ДА 3, 19), *доброѿвор* (Лк 22), *досѿојан* (Мт 8, 8; Лк 15, 19), *идолоѿклоник* (Еф 5, 5; Кор 5, 11), *избавиѿель* (ДА 7, 35; Рим 11, 26), *избран* (Титу 1, 1; Титу 2, 14), *јединсѿво* (Еф 4, 3; Еф 4, 13), *миро* (Мт 26, 12; Мк 13, 14), *мучиѿель* (Мт 18, 34), *одсѿуѿаѿи* (Чив 10, 39), *одсѿуѿиѿи* (2. Тим 2, 19), *олѿтар* (Лк 11, 51; Лк 1, 11), *пасха* (Мт 26, 2; Мт 26, 17), *ѿомазаѿи* (Мт 14, 8; Лк 7, 46), *ѿокој* (Мт 11, 29; Матеј, 12; Лк, 11; Чив 3, 11), *ѿорѿура* (ОЈ, 17, 4; ПЈ 18, 12), *ѿосредник* (Титу 6, 17; Чив 8,6), *ѿохулиѿи* (Мк 3, 29), *ѿраведан* (Мт 5, 45; Лк 1, 6; Еф 1, 4), *ѿраведник* (Мт 9, 13; Рим 1, 17)⁹, *ѿраведнички* (Мт 10, 41), *ѿраведно* (Фил 4, 8; Лк 23, 41), *ѿравило* (2. Кор 10, 16; Фил 3, 16), *ѿремудри* (Рим 14, 26; 1. Кор 1, 19), *ѿреславан* (Чив 1, 4), *ѿрестуѿаѿи* (2. ПЈ, 9; Мт 15, 2), *ѿрестуѿиѿи* (Чив 10, 28; Лк 15, 29), *ѿриносиѿи* (Чив 7, 27; Чив 13, 15), *ѿромисаѿо* (ДА 2, 23), *ѿромиѿљаѿи* (Рим 12, 17; 2. Кор 8, 21), *ѿроѿаст* (Мт 6, 13; ОЈ 17, 8), *расрдѿи се* (Чив 3, 10; Мк 14, 10; Лк 14, 21), *слава* (1. Тим 1, 17; 2. Петр 3, 18), *сладосѿи* (Тим 5, 6; Чив 11, 25), *слово* (2. Кор 3, 6)¹⁰, *смисаѿо* (Еф 4, 18), *сѿасаваѿи* (Лк 21, 19), *сѿасаваѿи се* (ДА 2, 47; 1. Кор 1, 18), *сѿасиѿель* (Еф 5, 23; Фил 3, 20; Титу 1, 3), *ѿворац* (Чив 11, 10; Јак 4, 11), *ѿвориѿи* (Јн 7, 17; ДА 1, 1), *услиѿиѿи* (ДА 10, 31; Јв 11, 41), *херувим* (Чив 9, 5), *хула* (Мт 12, 31; Мт 26, 65), *хулиѿи* (Лк 5, 21).

Црквенословенски суфикс *-ије* среће се у примерима *јеванђељије* (Мт 24,14), *сѿасеније* (Сол 5, 9; Рим 1, 16), *васкрсеније* (Рим 1, 4; 1. Кор 15, 12), али се старији облик *безумије* (> *безумје*) јавља у понародњеном облику *безумље* (Мк 7, 22; Лк 6, 11; 1. Кор. 1, 23).

⁹ Лексеме *ѿраведан* и *ѿраведник* садрже *е* уместо полугласа, па би сходно томе припадале рускословенском језику. П. Ивић, међутим, с обзиром на то да се оне јављају пре појаве рсл. на овим просторима, појаву вокала *е* тумачи веома старим утицајем македонског изговора црквеног језика и „можда, и само делимично, ослоном на суфикс *-ов-*” (Ивић 1991: 157).

¹⁰ *Слово* у значењу „реч” среће се и у народним говорима, па и у Вуковим народним пјесмама, али је несумњиво преузета из црквеног језика, како наводи и *Рјечник Јуѿославенске академије знаносѿи и умјетносѿи*.

Неке од ових речи су грчког или другог несловенског порекла, а у наш језик су ушле преко црквенословенског језика (*миро, херувим, порфира, Пасха/пасха, олїар*).

3. Један број речи садржи и елементе црквеног и елементе народног језика. Србизовањем су у великој мери захваћене именице на *-није (> ње):* *безакоње* (1. Јов 3, 4; Мт 13, 41), *избављење* (Мк 21, 28; Лк 21, 28), *непослушање* (Чив 4, 6), *оїрошїење* (Кол 1, 14; ДА 2, 38), *преступљење* (Еф 2, 1), *посїање* (Чив 4, 3; Чив 9, 26; Мт 25, 34), *шечење* „подвиг” (ДА 13, 25; ДА 20, 24).

4. У Вуковом преводу *Нової завјїта* доследно срећемо јекавски рефлекс јата, што би била одлика рускословенског језика. Међутим, како је то и одлика источнохерцеговачког дијалекта, који је у основи књижевног језика Вуковог типа (ијекавског изговора), то ове лексеме треба посматрати као понародњен облик црквеног лексичког фонда: *вјечан, гјело, добродјешель, намјесник, ѡбјєга, шјелесан, шјелесно, шјелеса, ијєливатиш*.

5. Осим појединачних лексема Вук је уносио одређене лексичке категорије, системске низове речи, којима је требало надоместити оне изражајне типове који су били својствени напуштеном књижевнојезичком наслеђу, као и обогатити нови књижевни језик како би он могао да прати савремене цивилизацијске токове. Такве су именице на *-осїи*, које су могле бити преузете без адаптације због очуване продуктивности овог наставка у српском језику (*јединосїи, ревносїи, премудросїи, ѡнизносїи*), именице од свршених глагола, којима обилује стари књижевни језик, али не и народни говори (*избављење, оїрошїење, освєћење, оїткривење, ѡзнање, ѡучење*), бесуфиксне девербативне именице (*избор* и сл.¹¹) (Пешикан 1988: 33–42).

Наведени примери потврђују да је црквено језичко наслеђе Вук користио да употпуни апстрактну и терминолошку лексику (у *Новом завјїту* то је црквена и религијска терминологија). Велики број лексема и лексичких типова које је Вук преко *Нової завјїта* увео у српски књижевни језик остао је у живој употреби до данас. Већина лексема постоји једино у свом српскословенском лику. Ово се односи нарочито на лексеме са префиксом *са-* (*сав(ј)еш, сав(ј)ешник, сав(ј)есїи* итд.), које су с лакоћом улазиле у српски језик, јер су имале ослонац у народним говорима у оним случајевима у којима је полуглас био у јаком положају. Тако је и са сугласничком групом *шїи*, која је одлика и српскословенског језика и српских народних говора. Зато су апстрактне речи и црквени појмови *оїшїїе, оїшїїи, освєшїаїи,*

¹¹ Овај тип именица нарочито је добро посведочен у *Рјечнику (избор, излаз, измак, искуї, исход* итд.).

свештеник итд. у српском књижевном језику остале једино у овом лику чак и на крајњем западу српског језичког подручја, где се у српском окружењу говори *оџина*, *свећеник* и сл.¹²

Лексеме које су имале и народну обличку варијанту развиле су друго значење (или нијансу значења) или су уступиле место народном облику. Тако је, нпр., народно *ув(и)јек* потиснуло српскословенски облик *вав(и)јек* (мада се у народним говорима чује и овај облик). У савременом књижевном језику облици са *-ије*, ако није реч о језику цркве, нису у употреби, али су сачувани у појединим народним говорима, у којима је, у неким случајевима успостављена и семантичка дистинкција између облика са *-ије* и облика са *-ње*.¹³

Лексеме *сав(ј)ести* и *свршен* употребљавају се једино у овом облику, јер народне српске варијанте *св(ј)ести* и *свршен* имају другачије значење. Лексеме *сабор* и *збор*, које у основи имају подударна значења, специјализовала су се за различита поља употребе, при чему је народни облик *збор* чешћи и уобичајенији од српскословенског *сабор*. Глаголи *сабираџи* и *сабраџи* остали су, пре свега, као математички термини или се употребљавају у посебним стиливима (*сабираџи* успомене, *сабираџи* песме). У свакодневној комуникацији обичније су лексеме *с(а)куџљаџи*, *с(а)куџљање* и сл., поред уобичајеног *сабраџи се* у значењу 'доћи к себи'. И многе друге речи из Вуковог превода *Новой завјешта* постале су термини и у другим областима, као нпр. *застџуџник*, *пресџуџник*, *начелџик*, *шаџџач*, *џомиловање*, *џризнање*, *извршење*.

У савременом српском језику, и књижевном и народном, уобичајила се реч *самрџи* у изразу „бити на *самрџи*”. Доноси их и Вук у *Рјечнику*. У *Новом завјешту*, међутим, Вук користи народну форму *смрџи*: Кћи је моја на *смрџи* (Мар 5, 23). Бијаше на *смрџи* (Јв 4, 47).¹⁴

¹² Вук у *Рјечнику* доноси облике са *ћ*, дајући им у већини случајева и предност (*оџи*, *оџина*, али *свештеник*). У *Новом завјешту* употребљава облике са *-џи*.

¹³ У говору једног дела североисточне Црне Горе сачувани су, нпр., облици *молеџсџвије*, *наказаније*, *џисаније*, *џоруџаније*, *џриказаније*, *скаџаније*, *сџасеније*, *чудолеџтвије*, *чудовеније* итд., а између облика *Преображеџије* и *џреображење* успостављена је значењска разлика – прво је име празника, а друга лексема има значење „брука, срамота” (Стијовић Р. 2007: 124). О траговима лексике овога типа у народним говорима и о узроцима њеног чувања в. Реметић 1997: 75–85.

¹⁴ У савременом српском језику је у употреби и српскословенски облик *придева самрџан* у изразу „*самрџана* постеља”, „*самрџани* час”. Ван ове употребе обични су само облици *смрџи* и (*бе*)*смрџан* (*смрџини* грех, човек је *смрџан*), *смрџиник*.

Велики број лексема које означавају апстрактне појмове у живој је употреби и данас: *благодатї, бла҃ослов, достїојан, савршен, нейоколебљив, свадљив, неразумљив, премудри, промишљаїи, смисао* итд.

Један број речи, разумљиво, изашао је из употребе и почео се осећати архаизмима (*гажд, ревновайи, јединостї* и др.). Такве су и лексеме *цјелив, цјеливање и цјеливайи*, које су данас обавезни део религијског дискурса, али се не користе у свакодневном говору. Вук их у преводу *Нової завјеша* доследно употребљава, а у савременом, Синодовом преводу употребљавају се само тамо где се жели исказати осећање посебног духовног пијетета, нарочито када се радња односи непосредно на Исуса Христа.¹⁵ Када та посебна духовна димензија изостаје, употребљавају се лексеме *пољубити, пољубац*.¹⁶

Вук је преводом *Нової завјеша* дао образац новог српског књижевног језика, са разрађеном граматичком структуром, сложеном и разноврсном речничком грађом. Утемељујући књижевни језик на народној основи, али временом га све више богатећи из црквенословенског језика, Вук је дошао до својеврсног средњег стила који ће бити погодан за изражавање „умозрителних мисли”, како би рекао Мушицки, а у чијем ће дограђивању и фином брушењу учествовати многи српски писци, научни и културни радници.

Вуковом реформом није демократизован само језик, како се често истиче. Њоме је демократизован и дух српског друштва. Широко су отворена врата народној поезији, кроз коју је на пијадестал подигнут човек из народа, његово јунаштво и морал, што је значајно допринела националном освешћивању, веома важном у том устаничком и ослободилачком времену.

СКРАЋЕНИЦЕ

Гал = Галатима посланица Св. апостола Павла

ДА = Дјела светијех апостола

Еф = Ефесцима посланица светога апостола Павла

Јак = Саборна посланица светога апостола Јакова

Јв = Свето јеванђелије по Јовану

¹⁵ *Цјелива* ми ниси дао, а она, откако уђе, не преста *цјеливайи* ми ноге (Лк 7, 45), Јудо, зар *цјеливом* издајеш Сина Човјечијег? (Лк 22, 48), Поздравите један другога *цјеливом* светим (Рим 16, 16; 1. Кор 16, 20), Поздравите једни друге *цјеливом* љубави (1. Петр 5, 14).

¹⁶ Угледа га отац његов и сажали му се, и потрчавши загрли га и *пољуби* (Лк 15, 20).

Јуд = Саборна посланица светога апостола Јуде
 Кол = Колошанима посланица светога апостола Павла
 Кор = Коринћанима посланица светога апостола Павла
 Лк = Свето јеванђеље по Луци
 Мк = Свето јеванђеље по Марку
 Мт = Свето јеванђеље по Матеју
 ОЈ = Откривење светога Јована богослова
 Петр = Саборна посланица светога апостола Петра
 ПЈ = Саборна посланица светог апостола Јована богослова
 Рим = Римљанима посланица светога апостола Павла
 Сол = Солуњанима посланица светога апостола Павла
 Титу = Титу посланица светога апостола Павла
 Фил = Филибљанима посланица светог апостола Павла
 Чив = Чивутима посланица светога апостола Павла

ИЗВОР

Нови завјет господа нашег Исуса Христа [превео Вук Стефановић Караџић],
Сабрана дела Вука Караџића, X, 5–456.

ЛИТЕРАТУРА

- Буловић 1985:** И. Буловић, Нови превод Светога Писма Новог Завета, *Гласник*, 66, 3–28.
- Ивић М. 1957:** М. Ивић, Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком, *Зборник за филологију и лингвистику*, I, 114–126.
- Ивић П. 1991:** П. Ивић, *О Вуку Караџићу*, Целокупна дела Павла Ивића, VIII, приредио Александар Младеновић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Караџић 1845:** В. Караџић, *Вука Стеф. Караџића и Саве Текелије писма високој-реосвешћеноме господину Плаћону Ашанацковићу православноме владици будимскоме о српском правопису са особитим додацима о српском језику*, Беч.
- Пешикан 1988:** М. Пешикан, Типолошка допуњавања Вуковог народног лексичког система за потребе књижевног језика, *Научни саставак слависта у Вукове дане*, 17/1, 33–42.
- Реметић 1997:** С. Реметић, О траговима црквеног језика у народним говорима (потврде именица средњег рода на *-ије*), *Јужнословенски филолог*, LIII, 75–85.

- Стејић 1896:** Ј. Стејић, Језикословне приметбе на предговор Г. Вука Стеф. Карачића к преводу Новог завета, *Скупиени трамаиџиџки и полемички списи Вука Стеф. Карачића. Додаџак*, књ. трећа.
- Стијовић Р. 2007:** Р. Стијовић, Говор Горњих Васојевића, *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, 1–312.
- Стијовић Р. 2008:** Р. Стијовић, О неких сербскославјанских словах в современном сербском литературном језыке. *Материалы Международной научно-практической конференции преподавателей истории, языков и культуры славянских народов*: СНЦ РАН, 164–169.
- Стијовић Р. 2012:** Р. Стијовић, Српскословенска лексика у Вуковом преводу Новог завјета, у: *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности III : зборник радова са научној скупи „Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности”*, Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа”, 203–218.
- Стијовић Р. 2014:** Р. Стијовић, О лексици Синодoвог превода Новог завјета у односу на лексику Вуковог превода, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистиџу*, 57, 1, 69–81.
- Стијовић С. 1992:** С. Стијовић, *Славенизми у Њеџошевим џесничким делима*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Рада Р. СТИЈОВИЧ

НОВЫЙ ЗАВЕТ – ВЕСТНИК НОВОГО ВРЕМЕНИ И СВЯЗЬ С НАСЛЕДИЕМ ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА

Резюме

Известно, что Вук Караджич, основоположник современного сербского литературного языка, своей реформой литературного языка прервал средневековую традицию в этой области, а также сократил употребление типов языка, представлявших его модернизированный вариант (славяносербский и досифеевский). Однако словарный фонд народной речи не был достаточен для выражения сложной проблематики интеллектуального творчества. С данной проблемой Вук встретился работая над переводом „Нового завета”. Для нужд перевода данного произведения он пользовался церковнославянской лексикой, о чем и сообщает в предисловии. В науке, однако, известно что Вук употребил гораздо больше „славянских слов”, чем указано в предисловии. Автор указывает на богатство лексики не принадлежащей народной речи а древнему сербскому литературному языку и на то что эта лексика в большей степени и сегодня употребляется в современном сербском литературном языке.

Ключевые слова: Вук Караджич, Новый Завет, народный язык, церковнославянский язык, наследие литературного языка